

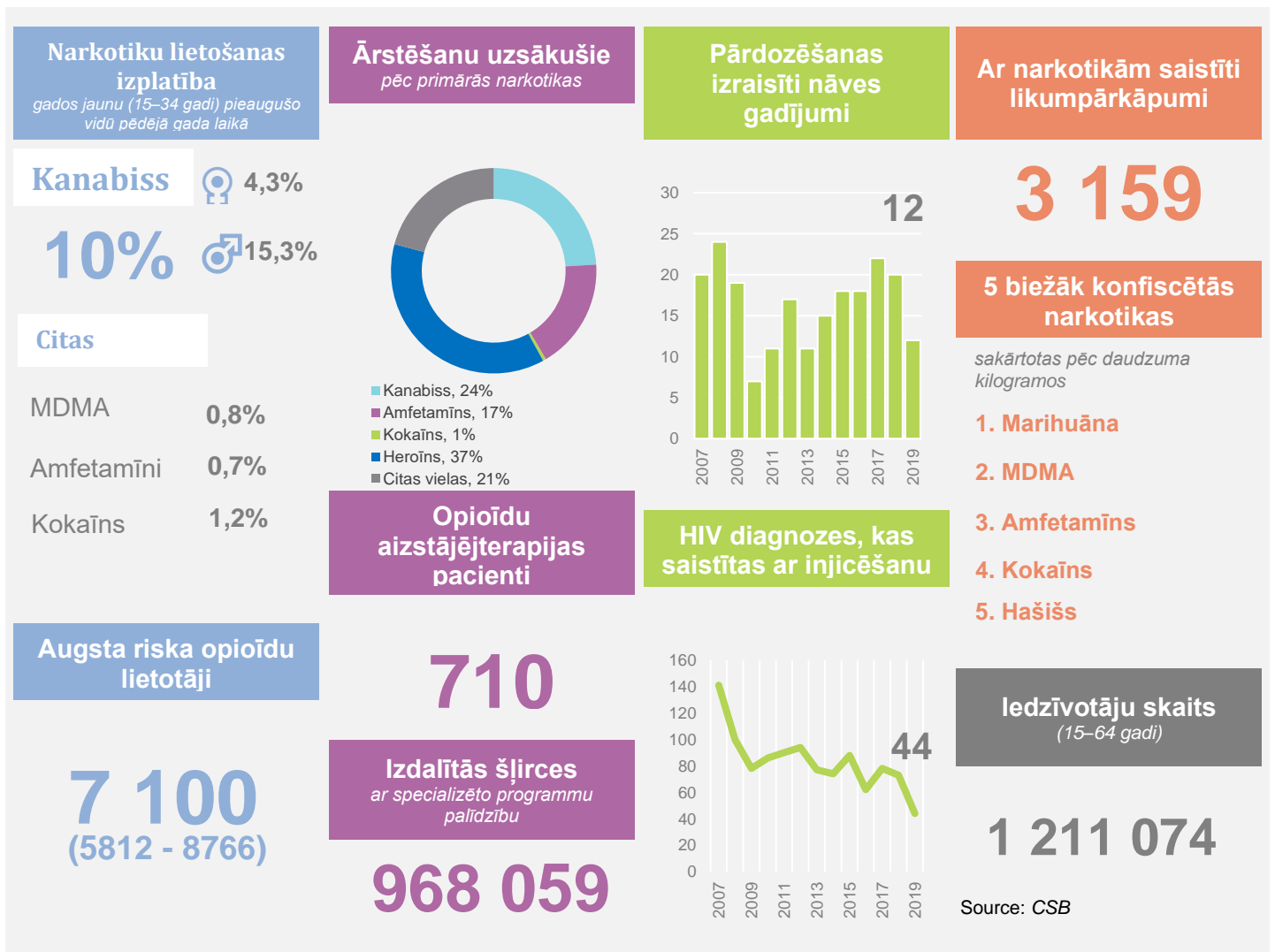

Latvija

Valsts ziņojums par narkotikām 2020

Šajā ziņojumā sniegts pārskats par narkotiku situāciju Latvijā, kas aptver narkotiku izplatīšanu, narkotiku lietošanu un sabiedrības veselības problēmas, kā arī narkotiku politiku un atbildes reakciju. Ziņotie statistikas dati attiecas uz 2019. gadu (vai pēdējo gadu, par kuru ir pieejami dati), datus Eiropas Narkotiku uzraudzības un monitoringa centram (EMCDDA) iesniedza Slimību profilakses un kontroles centrs (SPKC), ja vien nav norādīts citādi.

ĪSUMĀ PAR NARKOTIKU PROBLĒMU LATVIJĀ

Piezīme: šeit sniegtie dati ir nacionālie aprēķini (lietošanas izplatība, opioīdu lietotāji), vai skaitļi, par kuriem ziņots, izmantojot EMCDDA rādītājus (ārstētie pacienti, izdalītās šļirces, nāves gadījumi un HIV diagnoze, ar narkotikām saistīti likumpārkāpumi un konfiscācijas).

Nacionālā narkotiku stratēģija un koordinācija

Narkotiku lietošanas un izplatības ierobežošanas plāns

Narkotiku lietošanas un izplatības ierobežošanas plāns 2019. – 2020. gadam tika pieņemts 2019.gadā. Tas ir pagaidu dokuments, kas aptver laika posmu starp iepriekšējo Narkotiku stratēģiju 2011. – 2017. gadam un jauno politikas dokumentu, kas aptvers laika posmu no 2021.gada. Saskaņā ar jauno regulējumu visiem politikas plānošanas dokumentiem Latvijā jābūt saskaņā ar vispārējo valsts politikas plānošanu (piemēram, Nacionālo attīstības plānu 2021. – 2027. gadam) ne tikai darbības hierarhiju, bet arī laika grafika ziņā.

Plāna mērķis ir īstenot uz pierādījumiem balstītu narkotiku pieprasījuma un piedāvājuma samazināšanu, tai skaitā mazināt ar narkotiku lietošanu un izplatību saistītos veselības un sociālos riskus.

Mērķu sasniegšanai laika posmā no 2019. līdz 2020.gadam kopā ir izvirzīti 28 pasākumi, kas iedalīti 3 rīcības virzienos:

1. Narkotiku lietošanas profilakses, atkarību ārstēšanas, sociālās rehabilitācijas un kaitējuma mazināšanas intervencu kvalitātes un pieejamības veicināšana;
2. Narkotiku piedāvājuma un pieejamības samazināšana;
3. Politikas koordinācija, informācija, pētniecība, uzraudzība un izvērtēšana.

Nacionālie koordinācijas mehānismi

Kopš 2020.gada nogales Narkotiku kontroles un narkomānijas ierobežošanas koordinācijas padomes vadību ir pārņēmusi Veselības ministrija.

Padome dibināta 2004. gadā un tās uzdevums ir koordinēt valsts pārvaldes iestāžu, pašvaldību un nevalstisko organizāciju darbību narkotisko un psihotropo vielu un prekursoru legālās aprites kontrolē un nelegālās aprites un narkomānijas novēršanā un ierobežošanā.

Līdz šim padomes priekšsēdētāja funkciju pildīja Ministru prezidents, savukārt Iekšlietu ministrija kā atbildīgā institūcija par narkotiku ierobežošanas politikas plānošanu, koordināciju un izvērtēšanu nodrošināja padomes darbību.

Valdības 2019.gadā apstiprinātais narkotiku lietošanas un izplatības ierobežošanas plāns paredzēja, ka Veselības ministrija pārņem narkotiku ierobežošanas politiku.

Ņemot vērā minēto, padomes priekšsēdētājs turpmāk būs veselības ministrs, bet padomes sekretariāta funkcijas no Iekšlietu ministrijas ir pārņēmusi Veselības ministrija. Savukārt Slimību profilakses un kontroles centrs, kas darbojas kā EMCDDA Reitox fokālais punkts, turpina koordinēt informācijas vākšanu un izplatīšanu par nelegālām un legālām vielām.

Sociālie izdevumi

Izpratne par ar narkotikām saistīto aktivitāšu izmaksām ir svarīgs narkotiku politikas aspekts. Daži no valdību piešķirtajiem līdzekļiem ar narkotikām saistīto uzdevumu izpildei ir noteikti budžetā ("ieziņmēti" izdevumi), tomēr bieži vien vairums izdevumu, kas saistīti ar narkotikām, nav identificēti ("neieziņmēti" izdevumi), un tie jāaprēķina, izmantojot modelēšanas pieejas.

Latvijas politikas dokumentos netiek atsevišķi izdalīts budžets, kas attiecas uz nelegālām narkotikām un nav pārskatīti izdevumi. Pēdējais aplēses par kopējiem narkotiku izdevumiem valstī ir par 2017. gadu. Kopējie narkotiku lietošanas radītie izdevumi 2017. gadā tiek lēsti EUR 78,3 – 97,0 milj. apmērā jeb 0,29 – 0,36% no IKP.

Narkotiku likumdošana un ar narkotikām saistītie pārkāpumi

Nacionālā narkotiku likumdošana

Latvijā narkotiku jomas ietvaros būtiskākie ir pieci normatīvie dokumenti: Narkotisko un psihotropo vielu un zāļu, kā arī prekursoru likumīgās aprites likums, Krimināllikums, Administratīvās atbildības likums (iepriekš Latvijas Administratīvo pārkāpumu kodekss), likums "Par Krimināllikuma spēkā stāšanās un piemērošanas kārtību" un Ministru kabineta noteikumi Nr.847 "Noteikumi par Latvijā kontrolējamajām narkotiskajām vielām, psihotropajām vielām un prekursoriem".

Laika periodā no 2018.gada nogales Latvijas narkotiku normatīvajos aktos notikušas būtiskas izmaiņas, kas galvenokārt skārušas administratīvās atbildības jomu. Lai gan princips – "neliels daudzums pirmreizēji = administratīvā atbildība + brīdinājums, bet atkārtots pārkāpums gada laikā = kriminālatbildība" – joprojām ir spēkā, būtiski mainījies naudas sodu politika. 2018.gada nogalē spēku zaudēja Latvijas Administratīvo pārkāpumu kodekss, tā vietā spēkā stājoties Administratīvās atbildības likumam, kur naudas sodu apmērs noteikts vienībās. Viena vienība atbilst 5 EUR, bet iespējamais administratīvais naudas sods fiziskām personām par dažādiem pārkāpumiem variē no divām līdz pat četršimt vienībām (Administratīvās atbildības likums 2020).

2019.gada laikā Slimību profilakses un kontroles centrs lēma par pagaidu aizlieguma piemērošanu trīs jaunām psihoaktīvām vielām, kuras šobrīd jau ietvertas normatīvajos aktos pastāvīgai to kontrolei (SPKC, 2020). Attiecīgi 2019.gadā likumā "Par Krimināllikuma spēkā stāšanās un piemērošanas kārtību" un Ministru kabineta noteikumos Nr.847 "Noteikumi par Latvijā kontrolējamajām narkotiskajām vielām, psihotropajām vielām un prekursoriem" grozījumi veikti trīs reizes.

Paralēli sadarbībā ar Veselības ministriju un ķīmijas ekspertu darba grupu, kurā ietilpst eksperti no Zāļu valsts aģentūras, Rīgas psihiatrijas un narkoloģijas centra, Muitas un Valsts policijas ķīmisko ekspertīžu laboratorijām, 2019.gadā tika uzsākts un 2020.gada vidū pabeigts apjomīgs priekšlikums likumprojektam "Par Krimināllikuma spēkā stāšanās un piemērošanas kārtību". Projekts paredz divu normatīvo aktu apvienošanu vienā, definējot gan Latvijā kontrolējamās vielas, gan to daudzumus. Apstiprinot minēto likumprojektu, spēku zaudētu līdzšinējie Ministru kabineta noteikumi Nr.847.

Nozīmīgas izmaiņas veiktas Ceļu satiksmes likumā 2020.gadā, paredzot naudas sodu un tiesību anulēšanu par atteikšanos veikt alkohola koncentrācijas un/vai narkotisko vielu pārbaudi organismā. Tā piemēram, velosipēda vadītājam naudas sods sasniedz 34 vienības, bet citu transportlīdzekļu vadītājam sods variē no 240 – 400 vienībām (Ceļu satiksmes likums, 2020).

Ar narkotikām saistītie pārkāpumi

Statistika par narkotiku likumpārkāpumiem veido ar narkotikām saistītās noziedzības monitoringa pamatus, vienlaikus to izmanto, lai vērtētu tiesībsardzības iestāžu darbu un nelegālā narkotiku tirgus dinamiku.

2019.gadā kopumā reģistrēti 3159 ar narkotikām saistīti noziedzīgi nodarījumi, kas veido 7.9% no visiem valstī reģistrētiem kriminālnoziegiem. Vairums kriminālpārkāpumu saistīti ar narkotisko vielu lietošanu un glabāšanu nelielā apmērā. 2019.gadā par ar narkotikām saistītiem noziedzīgiem nodarījumiem notiesātas 1370 personas, bet 3203 personas saņēmušas administratīvo sodu. Tādejādi secināms, ka kopš 2018.gada pieaudzis tieši administratīvi sodītu personu skaits, bet samazinājies kriminālnotiesāto personu skaits.

Narkotiku lietošana

Izplatība un tendences

Marihuāna/hašišs jeb kanabiss ir visizplatītākā nelegālā narkotika, ko Latvijā lieto pieaugušie iedzīvotāji vecumā no 15 līdz 64 gadiem. Narkotiku lietošana galvenokārt sastopama jauno pieaugušo vidū vecumā no 15 līdz 34 gadiem un vīrieši parasti ziņo par nelegālu narkotiku lietošanu biežāk nekā sievietes, it īpaši par kanabiss lietošanu. Kanabiss lietošanas izplatība jauno pieaugušo vidū dzīves laikā Latvijā ir saglabājusies relatīvi stabila. Citu nelegālo narkotiku lietošana ir retāk sastopama iedzīvotāju vidū. JPV pamēģināšanas tendences bija lielākas 2011. gadā, tomēr šo vielu regulāra lietošana joprojām ir reti sastopama.

Narkotiku lietošana 15 līdz 16 gadus vecu skolēnu vidū ir aprakstīta Eiropas skolu aptaujas projektā par alkoholu un citām narkotiskām vielām (ESPAD). Šis pētījums Latvijā tiek veikts kopš 1995. gada un jaunākais pētījums ir veikts 2019. gadā. Ņemot vērā nelielās 2015.gada pētījuma metodoloģiskās problēmas Latvijā, jāņem vērā, ka Latvijas datu salīdzināmība ar 2015. gada pētījuma rezultātiem ir ierobežota. Latvijas skolēni ziņoja par kanabiss, ekstazī, LSD un JPV lietošanas izplatību dzīves laikā, kas ir augstāka nekā ESPAD vidējais rādītājs (pamatojoties uz datiem no 35 valstīm), savukārt citu nelegālo narkotiku lietošana ir vairāk vai mazāk atbilstoša ESPAD vidējam rādītājam. Augstāki nekā ESPAD vidējie rādītāji bija rādītāji arī attiecībā uz inhalantu un trankvilizatoru vai sedatīvu bez ārsta norādījuma lietošanu dzīves laikā. Būtisks samazinājums novērots attiecībā uz smēķējamo augu maisījumu ("spice") lietošanu dzīves laikā. Šis rādītājs ir arī zemāks nekā ESPAD dalībvalstīs vidēji (pamatojoties uz datiem no 20 valstīm). Rezultāti par cigarešu un riskantu alkohola lietošanu pēdējo 30 dienu laikā bija nedaudz virs vidējā līmeņa.

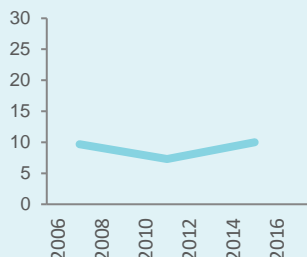
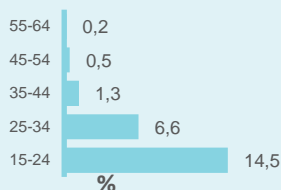
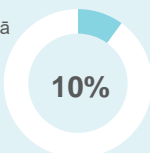
Jaunie pieaugušie (15–34 gadi), kuri ziņo par narkotiku lietošanu pēdējā gada laikā

Kaņepes

Jaunie pieaugušie, kuri ziņo par lietošanu pēdējā gada laikā

4,3% 15,3%

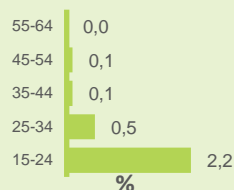
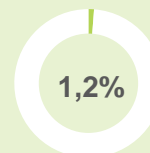

Kokaīns

Jaunie pieaugušie, kuri ziņo par lietošanu pēdējā gada laikā

0,8% 1,6%

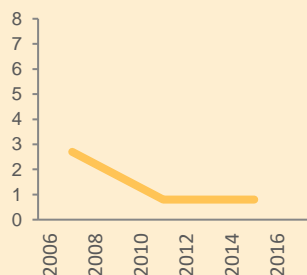
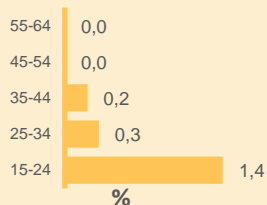
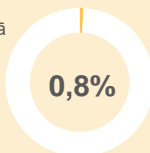

MDMA

Jaunie pieaugušie, kuri ziņo par lietošanu pēdējā gada laikā

0,5% 1%

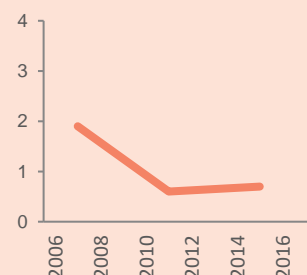
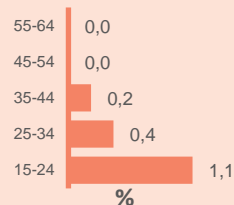
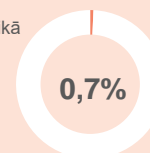

Amfetamīni

Jaunie pieaugušie, kuri ziņo par lietošanu pēdējā gada laikā

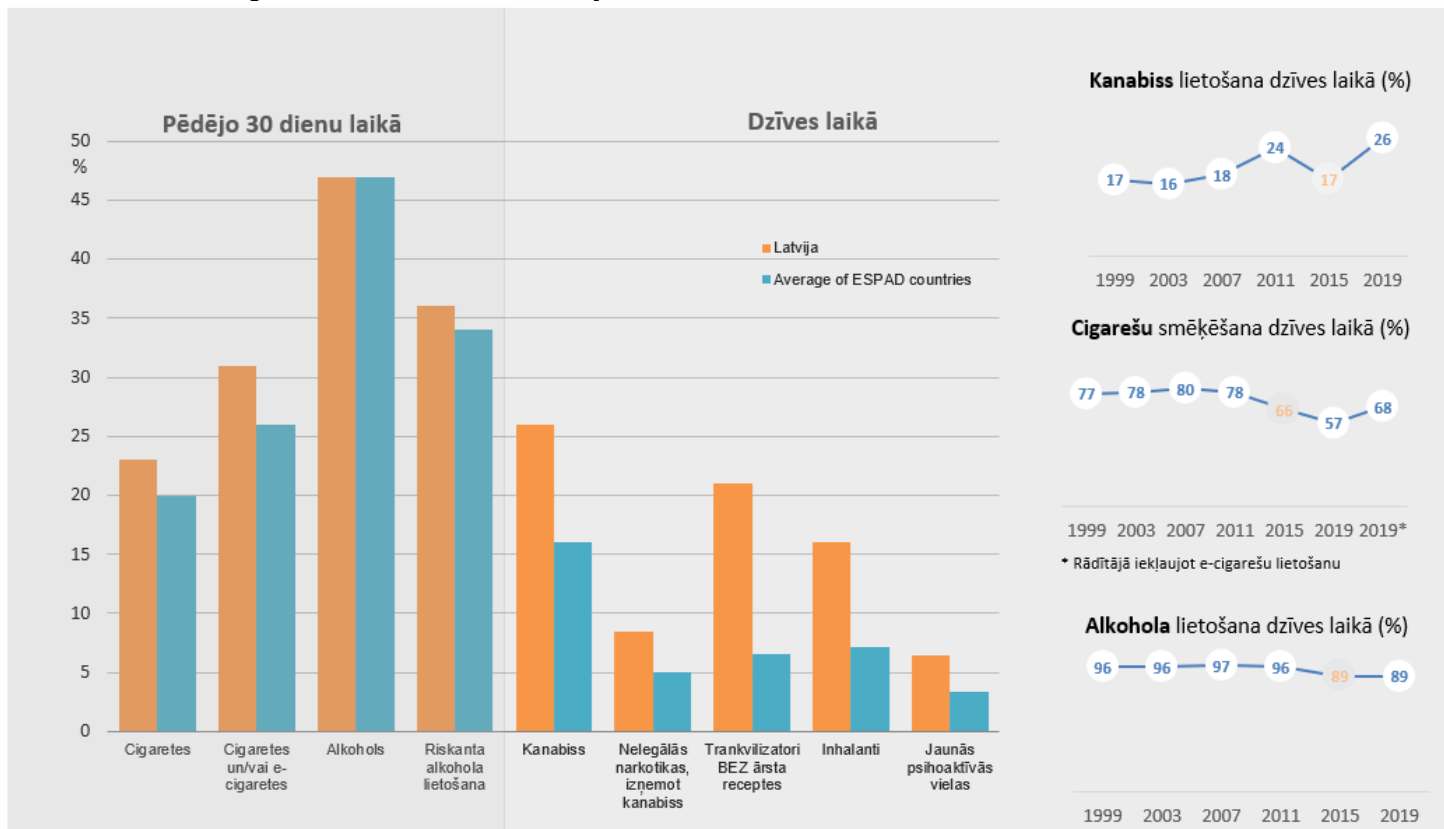

0,5% 0,9%

Piezīme: narkotiku lietošanas prevalences Latvijā pēdējā gada laikā, 2015. gada dati.

Vielu lietošana 15–16 gadus vecu skolēnu vidū Latvijā

Piezīme: Nemot vērā datu vākšanas procedūras nenoteiktību 2015. gadā, datiem ir ierobežota sfīdzināmība ar 2015. gada rezultātiem.
 Avots: ESPAD 2019. gada pētījums

Augsta riska narkotiku lietošana un tendences

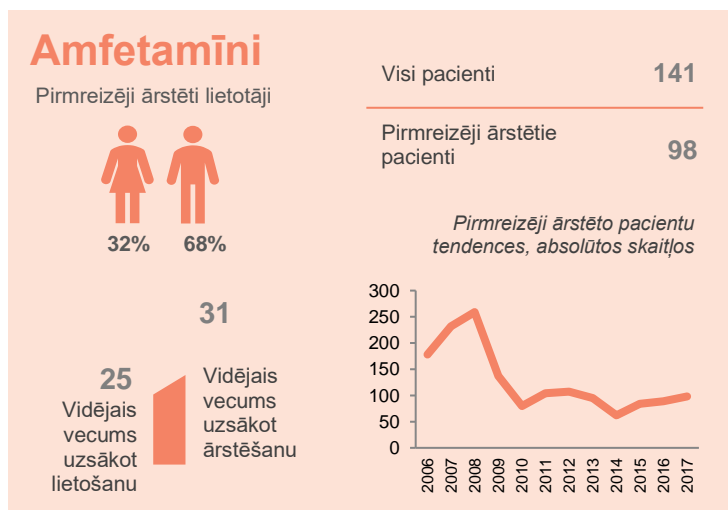
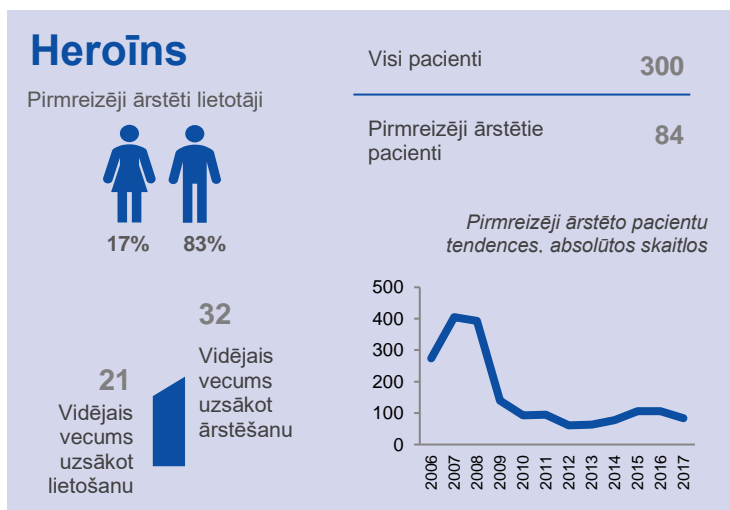
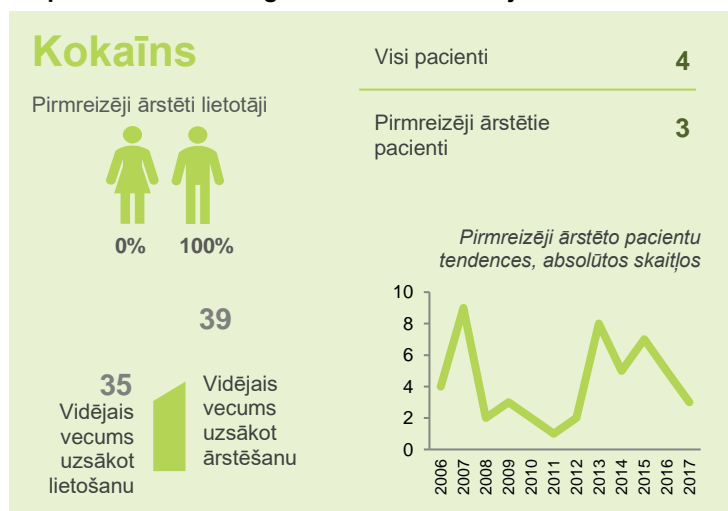
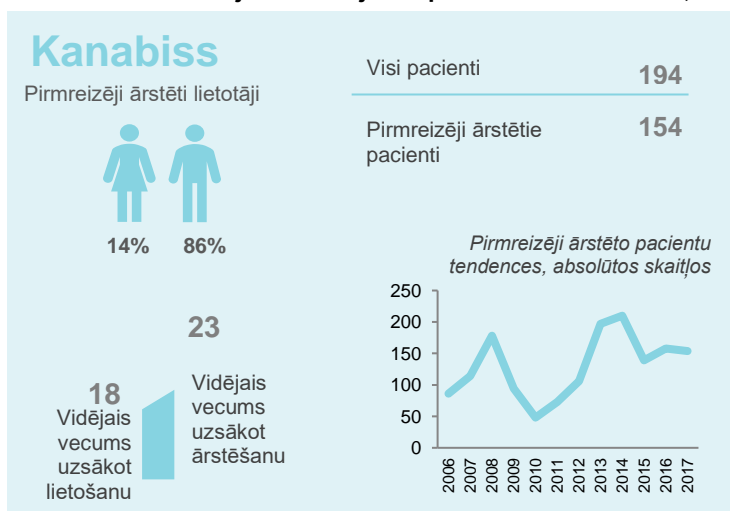
Pētījumi par augsta riska narkotiku lietošanas aplēsēm var palīdzēt noskaidrot ar narkotiku lietošanu saistīto problēmu pakāpi, bet dati par pirmreizējiem pacientiem specializētos narkotiku ārstēšanas centros, ja tie tiek izskatīti kopā ar citiem indikatoriem, palīdz izprast augsta riska narkotiku lietošanu un sniedz informāciju par tendencēm.

Augsta riska narkotiku lietošana Latvijā galvenokārt ir saistīta ar opioīdu un amfetamīnu lietošanu. Tika aprēķināts, ka 2017. gadā Latvijā bija apmēram 7 100 augsta riska opioīdu lietotāju (5,6 uz 1 000 pieaugušiem iedzīvotājiem). Tā paša pētījuma ietvaros tika aplēsts, ka 2234 bija augsta riska amfetamīna lietotāju (1,8 uz 1 000 pieaugušiem iedzīvotājiem). Pieejamie dati no citiem avotiem liecina, ka opioīdu lietošana (tajā skaitā mājās ražotu opioīdu (hanka) lietošana) var būt samazinājusies, jo daži opioīdu lietotāji pēdējo desmit gadu laikā ir pārgājuši uz amfetamīnu. Tika aplēsts, ka 2016. gadā personu skaits, kuras injicē narkotikas, ir 6 uz 1000 pieaugušiem iedzīvotājiem.

Specializēto ārstniecības iestāžu dati liecina, ka pirmreizēji ārstēto pacientu skaits, kuri uzsākuši ārstēšanu kā primāri heroīna lietotāji, saglabājās relatīvi stabils kopš 2010. gada, bet ir ziņots par pieprasījuma pieaugumu pirmreizēji ārstēto amfetamīna lietotāju vidū. Gandrīz visi pirmreizēji ārstētie pacienti, kuri norāda heroīnu kā primāri lietoto vielu, šīs narkotikas injicē; injicēšanai priekšroku dod arī vairāk kā puse no primāriem amfetamīnu lietojošiem pacientiem.

Kopš 2013. gada kanabiss ir visbiežāk ziņotā primārā nelegālā viela pirmreizēji ārstēto narkotiku lietotāju vidū. Kopumā kanabiss lietotāji, kuri uzsāk ārstēšanos, ir jaunāki par pacientiem, kuri uzsāk ārstēšanu citu nelegālo narkotiku lietošanas dēļ.

Narkotiku lietotāju raksturojošās pazīmes un tendences, uzsākot specializēto narkoloģisko ārstēšanu Latvijā

Piezīme: 2017. gada dati. Attēloti pirmreizēji ārstēto pacientu dati, izņemot dzimumu, kas attiecas uz visiem ārstēšanu uzsākušajiem pacientiem

Narkotiku kaitējums

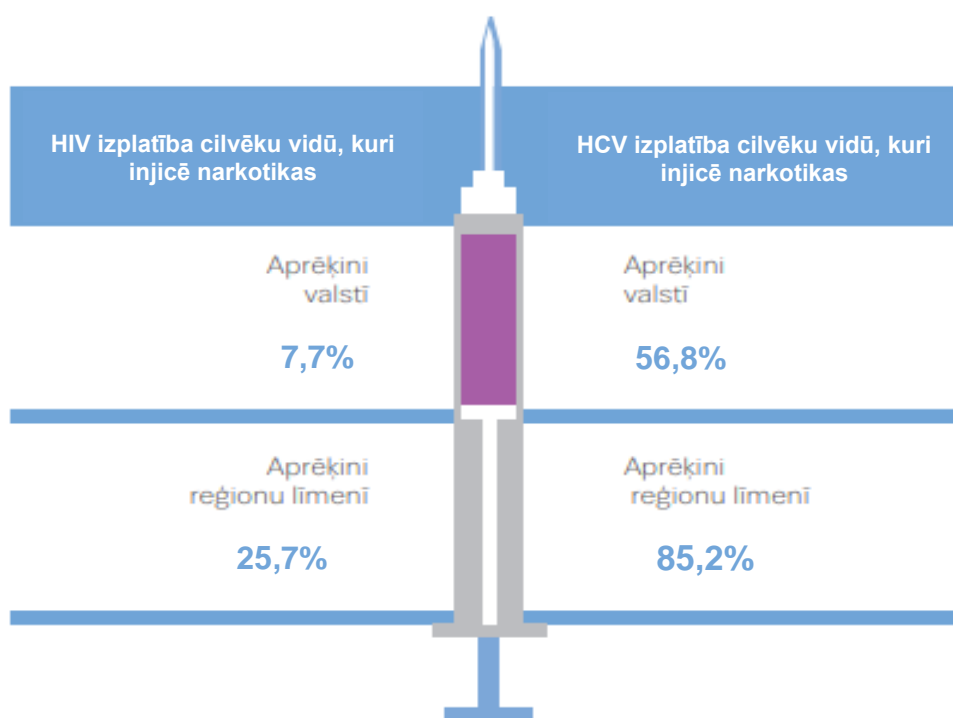
Ar narkotiku lietošanu saistītās infekciju slimības

Latvijā cilvēka imūndeficīta vīrusa (HIV) epidēmijas parādīšanās 1990. gadu beigās bija saistīta galvenokārt ar narkotiku injicēšanu. Kopš 2001. gada pakāpeniski ir samazinājies to cilvēku īpatsvars, kuri injicē narkotikas (PWID) jaunatklātu HIV pozitīvu indivīdu vidū, tomēr Latvija arī 2016. gadā paliek starp valstīm ar visaugstākajiem HIV inficēšanās rādītājiem narkotiku injicēšanas dēļ. Aptuveni 15% no jaunajiem HIV inficēšanās gadījumiem 2019. gadā bija saistāmi ar narkotiku injicēšanu un injicēšana joprojām ir nozīmīgs HIV infekcijas transmisijas ceļš Latvijā.

Kopējā HIV izplatības tendence PWID vidū, kuri bija testēti šļircu apmaiņas programmas ietvaros, pēdējos gados ir bijusi nemainīga — mazāk nekā viens no desmit testētajiem pacientiem ir HIV pozitīvs. HIV izplatība augstāka ir sievietes vidū, to personu vidū, kuras vecākas par 35 gadiem, kā arī personām, kuras kā primāro narkotiku lieto opioīdus un kuri bijuši ieslodzījumā.

Vīrushepatīta B (HBV) un vīrushepatīta C (HCV) infekciju uzraudzībā novērojams, ka injicējamo narkotiku lietošana ir būtisks riska faktors šo vīrusu pārvešanā. 2017. gadā tika noteikts, ka vairāk nekā puse no kaitējuma mazināšanas pakalpojumu klientiem ir HCV pozitīvi, savukārt tikai neliela daļa no testētajiem ir HBV (HBsAg) pozitīvi. HCV izplatība ir augstāka to iedzīvotāju vidū, kuri ir vecāki par 25 gadiem, kuri kā primāro narkotiku lieto opioīdus un kuri bijuši ieslodzījumā. 2017. gada narkotiku lietotāju kohortas pētījuma ietvaros, kas bija veikts piecās pilsētās, ziņots, ka HBV hronisko infekciju un HCV antivielu izplatība PWID vidū attiecīgi bija 3,6% un 85,2%.

HIV un HCV antivielu izplatība Latvijā cilvēku vidū, kuri injicē narkotikas (%)

2017. gada dati

Ar narkotiku lietošanu saistītās ārkārtas situācijas

Latvijā nav ziņošanas sistēmas valsts līmenī par ar narkotiku lietošanu saistītām ārkārtas situācijām, tomēr dati par ar narkotiku lietošanu saistītām akūtām ārkārtas situācijām Latvijā var iegūt no Neatliekamās medicīniskās palīdzības dienesta (NMPD) datu bāzes, par pamatu ņemot NMP dienestā izpildīto izsaukumu skaitu pie pacientiem. NMPD dati liecina, ka 2019. gadā vairāk nekā 2400 zvani bija saistīti ar narkotisko vai psihotropo vielu reibumu vai abstinences stāvokli, kas ir apmēram par tūkstoši mazāk salīdzinājumā ar zvanu skaitu divos iepriekšējos gados. Ārstēšanas dati stacionāros liecina, ka 2017. gadā tika reģistrēti 117 ar nāvi nesaistīti pārdozēšanas gadījumi (jaunāki dati nav pieejami, ņemot vērā izmaiņas reģistrā).

Viena no Rīgas slimnīcām piedalās Eiropas Narkotiku ārkārtas situāciju tīkla projektā (Euro-DEN Plus), kas tika izveidots 2013. gadā, lai uzraudzītu akūtos narkotiku intoksikācijas gadījumus visā Eiropā.

Ar narkotiku lietošanu saistīti nāves gadījumi un lietotāju mirstība

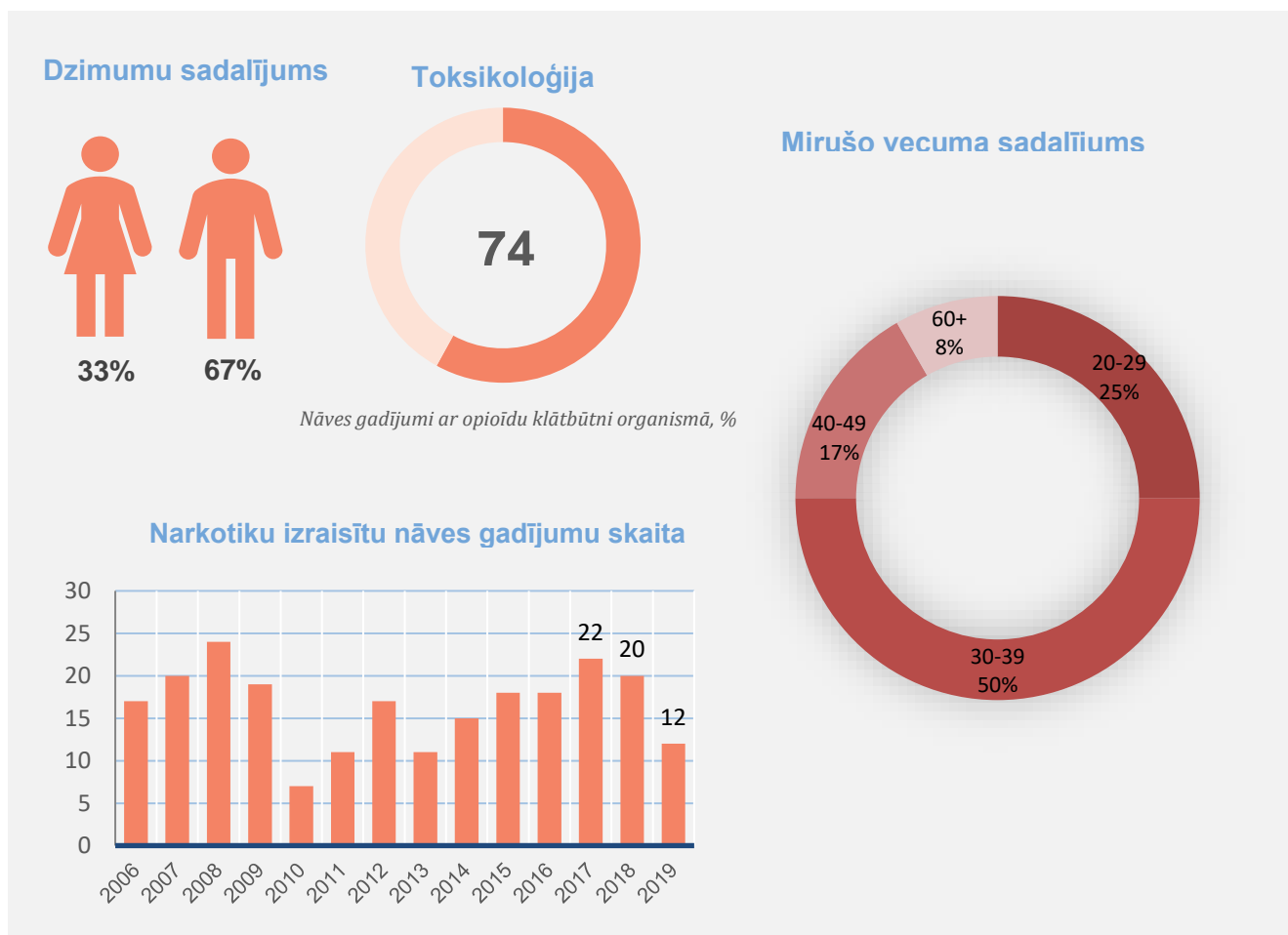
Ar narkotiku lietošanu saistīti nāves gadījumi ir nāves gadījumi, kurus var tieši attiecināt uz nelegālo narkotiku lietošanu (t.i., saindēšanās un pārdozēšanas gadījumi).

Latvijā Nāves cēloņu datubāzē 2019. gadā reģistrēti 12 ar narkotiku pārdozēšanu saistīti nāves gadījumi (astoņos gadījumos – vīrieši, četros – sievietes). Galvenās ar nāvēm saistītās vielas ir opioīdi un stimulantu. Mirušo vidējais vecums bija aptuveni 36 gadi un pēdējā desmitgadē novērots letālu pārdozēšanas upuru vecuma pieaugums.

Valsts Tiesu medicīnas ekspertīzes centra datubāzē tika ziņots, ka toksikoloģiskie testi narkotiku klātbūtni atklāja 34 pārbaudītajos nāves gadījumos 2019. gadā. Divās trešdaļās gadījumos tika ziņots par opioīdu klātbūtni organismā (visvairāk – metadonu), astoņos gadījumos par stimulantu un vienā gadījumā par kanabinoīdu klātbūtni.

Narkotiku lietošanas izraisītās mirstības rādītājs pieaugušo vidū (15–64 gadu vecumā) 2019. gadā bija — 10 nāves gadījumi uz miljons iedzīvotājiem, kas ir zemāks nekā Eiropas vidējais rādītājs — 22 nāves gadījumi uz miljons iedzīvotājiem (2018.gadā). Tomēr jebkurš Latvijas pārdozēšanas datu salīdzinājums ar datiem no citām valstīm būtu jāveic piesardzīgi, jo ziņoto gadījumu skaits, iespējams, nav pietiekami novērtēts.

Narkotiku izraisītu nāves gadījumu raksturojums un tendences Latvijā

2019. gada dati

Profilakse

Nacionālo politikas dokumentu kontekstā narkotiku profilakse ir viena no galvenajām vairāku nacionālo plānošanas dokumentu tēmām. Latvijas Nacionālais attīstības plāns 2014.–2020. gadam uzsver psihoaktīvo vielu lietošanas un citu atkarību izraisošu uzvedību novēršanu. Narkotiku lietošanas profilakse ir viens no četriem pīlāriem Narkotisko un psihotropo vielu un to atkarības izplatības ierobežošanas un kontroles pamatnostādņēs 2011.–2017. gadam, kā arī neatņemama Sabiedrības veselības pamatnostādņu 2014.–2020. gadam sastāvdaļa.

Kopumā narkotiku profilakses pasākumi tiek integrēti plašākās veselības veicināšanas aktivitātēs un tiek īstenoti decentralizēti. Pašvaldībām ir galvenā loma profilakses pasākumu plānošanā un finansēšanā ārpus skolu mācību programmām.

Profilakses pasākumi

Profilakses pasākumi ietver plašu pieeju klāstu, kuras ir savstarpēji komplementāras. Vides un universālās profilakses aktivitātes ir vērstas uz visu iedzīvotāju grupu, selektīvās profilakses mērķis ir neaizsargātās iedzīvotāju grupas, kurām var būt lielāks risks saskarties ar narkotiku lietošanas problēmām, savukārt indicētās profilakses galvenais mērķis ir riskam pakļautās personas.

Vides profilakse Latvijā galvenokārt koncentrējas uz smēķēšanas, tostarp elektronisko cigarešu, un alkohola patēriņa ierobežošanu iedzīvotāju vidū. Šīs stratēģijas iekļauj alkohola tirdzniecības ierobežojumus lielos tilpumos un pakāpeniskais akcīzes nodokļa pieaugums tabakas produktiem. Kopš 2017. gada alkohola un tabakas akcīzes nodoklis katru gadu turpinās palielināties līdz 2020. gadam.

Universālās profilakses stratēģijas ir iekļautas skola mācību programmās, bet projekti un citas aktivitātes bieži tiek īstenotas ārpus mācību stundām. Uzsvārs tiek likts uz pedagogu atbalstīšanu; piemēram, skolotājiem tiek organizēti mācību semināri par atkarību profilaksi un izstrādāti metodiskie materiāli un mācību materiāli profilakses darbam skolās. Daudzās skolās izglītojošās aktivitātēs ir iesaistīti ārsti vai citi veselības veicināšanas speciālisti, policijas darbinieki un nevalstiskās organizācijas (NVO). Vienaudžu izglītība un dzīves prasmju metodes galvenokārt tiek izmantotas ārpusskolas aktivitātēs. Sabiedrības līmenī universālās profilakses darbības galvenokārt ir vērstas uz alternatīvu atpūtas pasākumu nodrošināšanu, iesaistot ģimenes, profesionāļu apmācību un drošības dienestu un videonovērošanas organizēšanu skolās. Veselīgo pašvaldību tīkls Latvijā tiecas veicināt labu praksi, apmainīties ar pieredzi un idejām un sniegt atbalstu profilaksei. Pašlaik tīklā iesaistās 112 pašvaldības. Līdzīgs tīkls tika izveidots skolām "Veselību veicinošo skolu tīkls", kurā ir iesaistītas 99 skolas.

Selectīvā profilakse Latvijā ir vērsta uz bērniem un jauniešiem ar uzvedības problēmām, bērniem un jauniešiem no sociāli nelabvēlīgām ģimenēm (ieskaitot tos, kuru vecākiem ir atkarības problēmas), līdzatkarīgiem cilvēkiem un likumpārkāpējiem (preventīvais darbs tiek veikts, ja pārkāpums ir saistīts ar psihoaktīvu vielu lietošanu). Universālās profilakses programmas lielākoties ir pielāgotas šīm grupām un to īpašajām vajadzībām. Indicētā profilakse Latvijā praktiski nepastāv.

Kaitējuma mazināšana

Narkotiku lietošanas un izplatības ierobežošanas plāns 2019. – 2020. gadam tiek uzsvērtā ar narkotikām saistītu infekcijas slimību profilakse un to izmanto par pamatu kaitējuma mazināšanas ieviešanai. Jaunais plāns "HIV infekcijas, seksuālās transmisijas infekciju, B un C hepatīta izplatības ierobežošanas rīcības plāns 2018.-2020.gadam" paredz īpašas aktivitātes un jaunu iespēju izveidošanu cilvēkiem, kuri injicē narkotikas (PWID), piemēram, ielu darbinieku skaita palielināšanu, sadarbības stiprināšanu starp kaitējuma mazināšanas un plaša profila veselības aprūpes pakalpojumu sniedzējiem, augsta riska cilvēku vakcinēšanu, šļirču un adatu skaita izdales palielināšanu, jauno opioīdu atkarības ārstēšanas iespēju nodrošināšanu, jaunu informatīvu materiālu sagatavošanu, kā arī PWID ārstēšanu.

Kaitējuma mazināšanas pakalpojumi tiek ieviesti, izmantojot HIV profilakses punktu tīklu. Šos centrus galvenokārt finansē pašvaldības, savukārt valsts nodrošina papildu resursus, lai nodrošinātu to darbību. Slimību profilakses un kontroles centrs ir atbildīgs par tīkla vispārējo koordināciju, centralizētu šļirču un prezervatīvu izdali, kā arī par ar narkotikām saistīto infekcijas slimību ekspresstestēšanu un informatīvu materiālu sagatavošanu.

Kaitējuma mazināšanas intervences

2019. gadā valstī darbojas tīkls no 20 zema sliekšņa centriem, kurus dēvē par HIV profilakses punktiem. Šie punkti piedāvā plašu zema sliekšņa pakalpojumu klāstu. Papildu adatu/šļirču izplatīšanai, punkti nodrošina ar informāciju, nodarbojas ar zema sliekšņa darbu un piedāvā grupu un individuālās izglītojošās riska mazināšanas programmas. Brīvprātīgā HIV konsultēšana un testēšana, kā arī vīrushepatītu B un C, un citu infekcijas slimību testēšana tiek finansēta no dažādu projektu finanšu līdzekļiem.

Pakalpojumi tiek nodrošināti uz vietas HIV profilakses punktos, izmantojot mobilās adatu un šļirču apmaiņas vienības un ielu darbinieku tīklu. 2019. gadā izdalīto šļirču skaits palielinājies sasniedzot 96 8059 izdalītās šļirces. Lielāka jauno klientu daļa tika piesaistīta ar ielu darbinieku palīdzību un tika ziņots par lielo izdalīto šļirču skaitu no sekundāriem dalītājiem.

Ārstēšana

Ārstēšanas sistēma

Vēl viens pašreizējo nacionālo narkotiku apkarošanas pamatnostādņu pamatvirziens ir jaunu ārstniecības iespēju izstrāde un esošo ārstniecības pakalpojumu kvalitātes uzlabošana un paplašināšana. Nacionālā narkotiku ārstniecības koordinācijas institūcija Latvijā ir Rīgas Psihiatrijas un narkoloģijas centrs, kas ir atbildīga par metodisku atbalstu narkoloģiskās ārstēšanas attīstīšanai. Narkoloģisko ārstēšanu galvenokārt nodrošina iestādes, kuras darbojas Veselības ministrijas pārraudzībā un ko finansē no valsts Nacionālā veselības dienesta budžeta. Ilgtermiņa sociālo rehabilitāciju nodrošina arī no Labklājības ministrijas līdzekļiem. Narkoloģisko ārstēšanu var nodrošināt arī privātās institūcijas un to regulē Ārstniecības likums.

Narkoloģiskā ārstēšana ir pieejama ambulatorās un stacionārās ārstniecības iestādēs. Ambulatoros narkoloģiskās ārstēšanas pakalpojumus nodrošina narkoloģi specializētajās valsts vai privātajās ārstniecības iestādēs un pakalpojumi parasti attiecas uz visām atkarību formām. Lai gan vairāki zema sliekšņa centri sniedz atsevišķus psihosociālās intervences pakalpojumus un konsultācijas narkotiku lietotājiem, Latvijā tie netiek klasificēti kā ārstniecības iestādes. Stacionāro ārstēšanu nodrošina specializētās psihiatriskās slimnīcas, reģionālās un vietējās daudzprofilu slimnīcas, kas tiek finansētas no valsts. Ja ārstēšanu nodrošina privātā ārstniecības iestāde vai prakse, pacientam pašam pilnībā jāsedz visas izmaksas par saņemtajiem pakalpojumiem. Ambulatorie pakalpojumi galvenokārt ietver psihosociālu intervenci, kognitīvi biheiviorālo terapiju, motivējošo intervenci un opioīdu aizstājterapiju (OST). Stacionārās aprūpes iestādes nodrošina ārkārtas palīdzību pārdozēšanas gadījumos, detoksikāciju un īstermiņa psihosociālo intervenci. Ir pieejama ilgtermiņa rehabilitācija, kuras pamatā ir "terapeitiskās kopienas" princips.

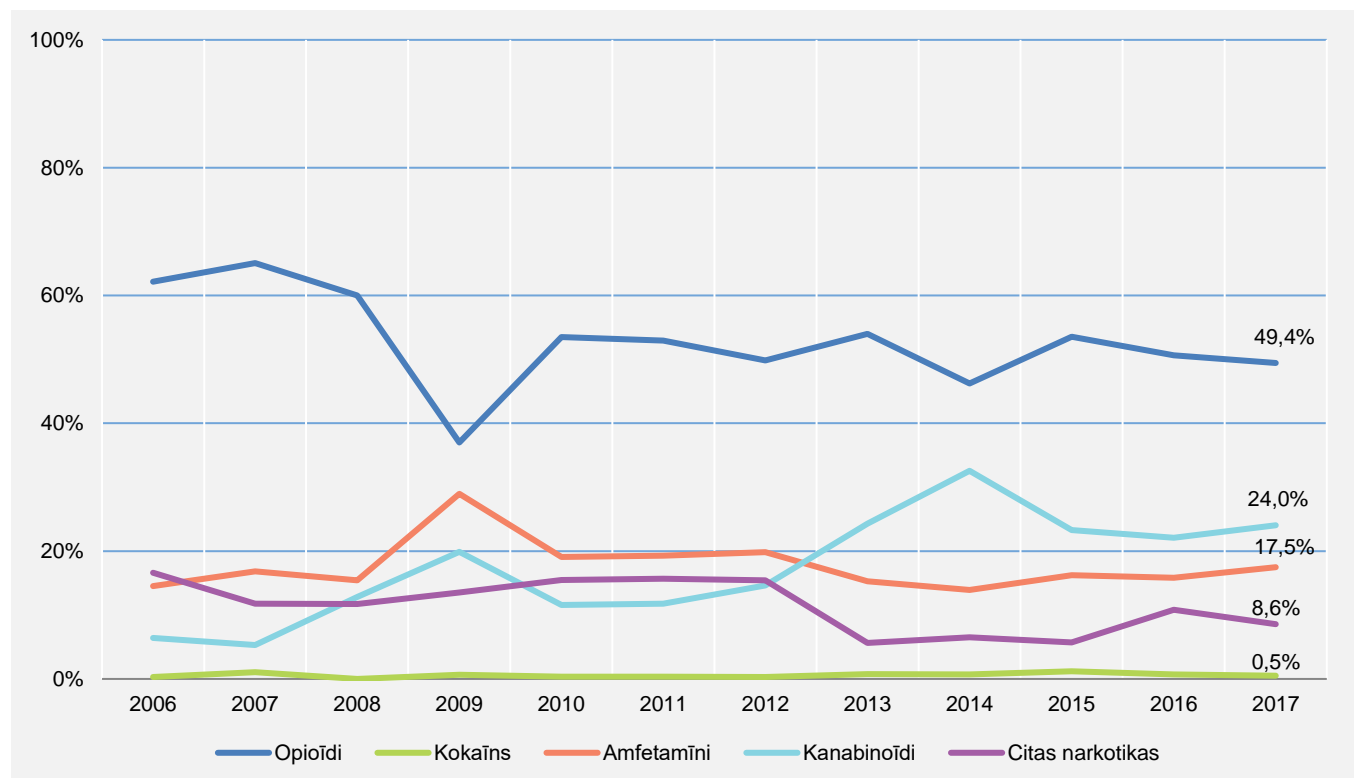
OST ar metadonu ir pieejama kopš 1996. gada, savukārt ārstēšana ar buprenorfinu tika atļauta 2005. gadā. Pēdējos gados OST pieejamība ir paplašinājusies arī ārpus galvaspilsētas, un tā var tikt nozīmēta jebkurā stacionārajā ārstniecības centrā, ja tajā ir ārstu konsīlijs ar vismaz diviem narkologiem. Valstī metadons tiek nodrošināts bez maksas, savukārt izmaksas par buprenorfinu sedz pacienti paši par saviem līdzekļiem.

Ārstēšanas nodrošinājums

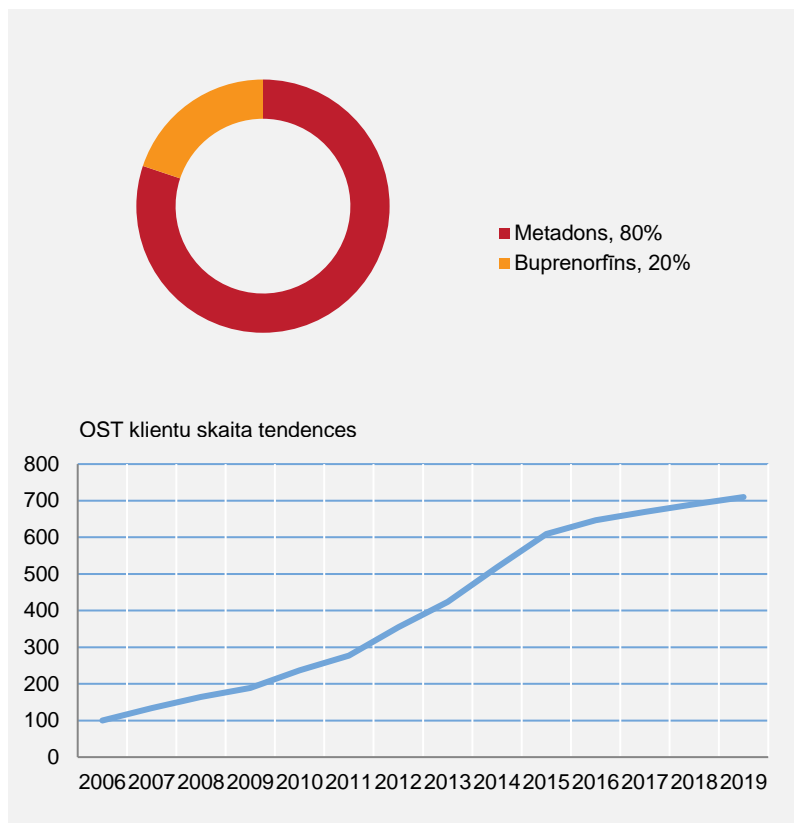
2019. gadā Latvijā 2639 pacienti saņēma narkoloģisko ārstēšanu, no kuriem lielākā daļa tika ārstēti ambulatori. 2018.gadā notika izmaiņas datu reģistrēšanas kartībā, tādēļ 2019.gada dati nav tieši salīdzināmi ar datiem, kas ziņoti 2017.gadā un agrāk.

OST ģeogrāfiskā paplašināšanās un izmaiņas tiesiskajā regulējumā veicināja OST klientu skaita ievērojamu palielināšanos laika posmā no 2006. līdz 2019. gadam, lai gan OST aptvere Latvijā joprojām ir viena no zemākajām ES. 2019. gadā OST saņēma 710 pacienti, galvenokārt ārstēšanu ar metadonu.

Pacientu īpatsvara tendence, kuri uzsāk specializēto narkoloģisko ārstēšanu Latvijā, sadalījumā pēc primārās lietotās vielas, %

Opioīdu aizstājterapija Latvijā: OST klientu proporcionālais sadalījums pēc medikamentiem un kopējā klientu skaita tendencēm

2019. gada dati

Nelegālais narkotiku tirgus

Latvija lielākoties ir nelegālo narkotiku tranzītvalsts, tiek konstatēta arī kanabiss audzēšana, retos gadījumos atklāta sintētisko narkotiku ražošana. Pēdējos gados kanabiss audzēšana pieaugusi, proti, 2019.gadā atklāta 46 audzēšanas vietas, bet 2020.gadā – 61. Vairumā gadījumu atklātās plantācijas ir mazas (aptuveni trīs augi).

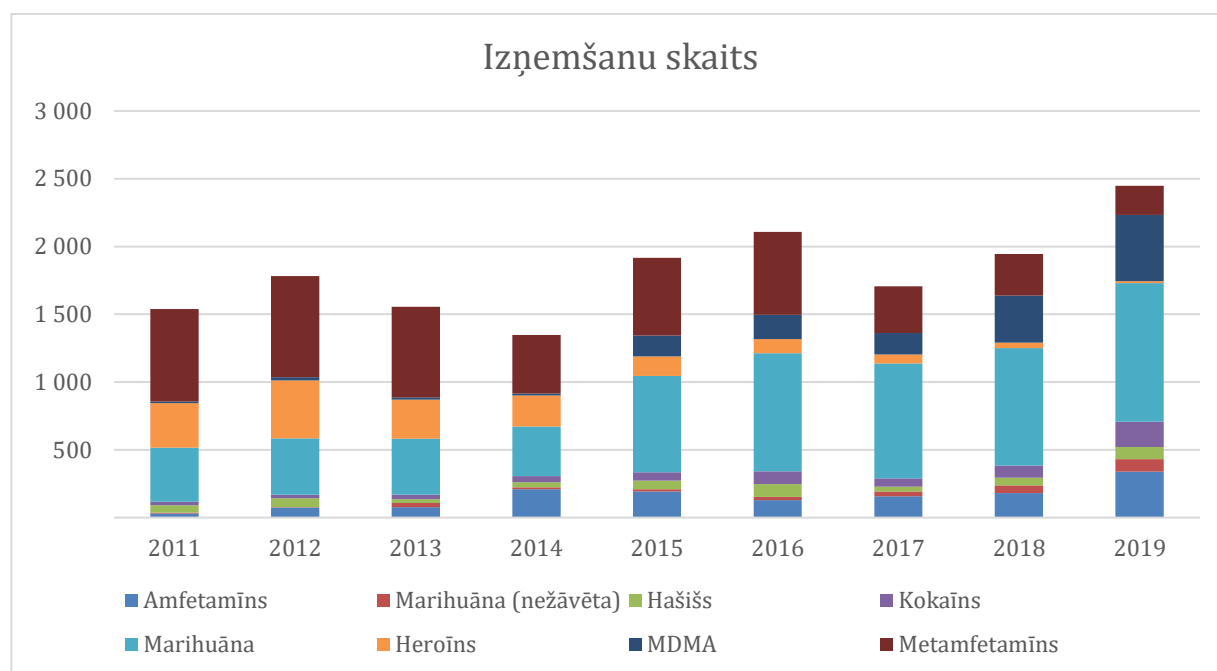
Narkotiku kontrabandā aizvien lielāka loma ir interneta platformām (tajā skaitā pasta un kurjeru piegādēm). 2019.gadā konstatēti 826 pasta sūtījumi, kuri visbiežāk saturēja MDMA, kanabiss un amfetamīnu, kas vairumā gadījumu sūtīts no Nīderlandes. Joprojām aktuālas izmaiņas opioīdu tirgū, kur klasisko heroīnu nomaina citas opioīdu grupas vielas – buprenorfīns, metadons, tramadols, fentanils, kā arī jaunie opioīdi; visbiežāk – karfentanils.

2019.gadā reģistrēts rekordliels izņemtā kokaīna daudzums vienā izņemšanas reizē (divas tonnas), kā arī MDMA (320 kg tablešu) uz robežām. Tāpat organizētā operācijā izņemti 10 kg karfentanila.

Pamatojoties uz tiesībsargājošo iestāžu datiem, iespējams identificēt vairākus nelegālo narkotiku kontrabandas maršrutus. Sintētiskie stimulantu iekšzemes patēriņam un tālākai izplatībai uz kaimiņvalstīm un Skandināviju Latvijā nonāk no Lietuvas, Nīderlandes, Beļģijas un Vācijas. Marihuāna tiek ieviesta no Nīderlandes, Čehijas un Vācijas, bet Ziemeļāfrikas izcelsmes hašišs Latvijā tiek ievests no citām ES valstīm, parasti ceļā uz Krieviju. Dienvidamerikas izcelsmes kokaīns tiek ievests no citām Eiropas valstīm tranzītā uz valstīm ārpus ES. Heroīns Latvijā galvenokārt tiek ievests pa sauszemes ceļiem no Krievijas un Baltkrievijas. JPV izcelsme ir Āzija un tālāk tās izplata Austrumeiropas, Skandināvijas un Austrumeiropas valstīs. Kopumā narkotiku kontrabandai izmanto sauszemes ceļus, dzelzceļu, kā arī gaisa un jūras satiksmi. Kopumā 2019. gadā visbiežāk izņemta marihuāna, kam seko amfetamīni, MDMA un heroīns. Pieejamā informācija liecina, ka heroīnu nelegālajā tirgū mēdz aizstāt ar spēcīgu sintētisko opioīdu – karfentanilu, kā arī aizvien biežāk tiek lietoti citi opioīdi, piemēram, tramadols un opioīdu aizstājterapijas medikamenti.

Pēdējo gadu laikā JPV konfiskācijas gadījumu skaits ir samazinājies, ko var izskaidrot ar jauno kontroles mehānismu ieviešanu kopš 2014. gada. Kaut gan sintētiskie kanabinoīdi turpina dominēt JPV izņemšanā, sintētiskie opioīdi un precīzāk, karfentanils (vai jaukti karfentanila un heroīna maisījumi) tika atklāti aptuveni vienā trešdaļā no visām izņemšanām.

Narkotiku izņemšanu tendences Latvijā: skaits (pa kreisi) un daudzumi (pa labi)

2019. gada dati

Slimību profilakses un
kontroles centrs

Reitox fokālais punkts Latvijā atrodas Slimību profilakses un kontroles centrā. Slimību profilakses un kontroles centrs ir valsts iestāde, kas atbild par sabiedrības veselības datu vākšanu un uzraudzību.

Latvijas Slimību profilakses un kontroles centrs

Duntes iela 22 Rīga,

LV-1005 Latvija

Tālr. +371 67501590

Fakss +371 67501591

E-pasts: pasts@spkc.gov.lv